

ALEVLİK GELENEĞİNDE BİR AŞIK: DERTLİ DİVANI

Cem ERDEM¹

“Bir çakıl taşı getirin kâfidir, ilmi nesiller tamamlar.

Fuat KÖPRÜLÜ”

ÖZET

Kaynaklarını ozanlık geleneği ve İslam kültüründen aldığı kabul edilen Âşık edebiyatı, Anadolu’da ve diğer tüm Türk yurtlarında etkisini göstermeyi başarabilmiş bir halk edebiyatı koludur. Tarih içerisinde dinamikleriyle gelişip zenginleşen âşık edebiyatı, özellikle XIX. Yüzyıldan sonra sosyal hayattaki değişimler sebebiyle toplum üzerindeki etkisini yitirse de günümüze kadar varlığını sürdürmeyi başarabilmiştir.

Bu makalede asıl adı Veli AYKUT olan Urfalı Âşık Dertli Divanı’nın hayatı, sanatı ve şiirlerinden örneklerle yer verilmiştir. Bektaşî tarikatına bağlı olan Âşık Dertli Divanı, âşık edebiyatı tarzındaki şiirlerinde tasavvufî unsurlara da yer vermiş ve şiirleriyle sesini geniş halk kitlelerine duyurmuştur.

Hece vezniyle ve çoğunlukla dörtlükler halinde yazdığı şiirlerini saz eşliğinde çalıp söylemiştir. Âşık Dertli Divanı, sade Türkçesi, samimi üslubuyla ve kendine has edasıyla âşıklık geleneğinin XXI. yüzyılda önemli temsilcilerindendir.

Anahtar Kelimeler: Âşık, Âşıklık geleneği, Urfalı bir âşık, Âşık Dertli Divanı.

A MINSTREL IN ALAWI TRADITION: DERTLİ DİVANI

ABSTRACT

The Minstrel Literature, accepted as having taken its sources from the minstrelsy custom and İslam culture, is a folk literature branch which has succeeded in entering to all parts of the Turkish land, from the big cities to the most deserted villages. This literature developing and growing rich in time has maintained its existence until today even if it has lost its strength because of the changes in the social life after 19th century.

In this article some examples of the life, art and poems of Minstrel Dertli Divanı from Urfa whose real name is Veli Aykut have been given. Dertli Divanı who is attached to the religious order of Bektaşî made himself known by wide mass with his poems giving mysticism examples in his minstrel literature poems

¹ Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Yüksek Lisans Öğrencisi.

He sang his poems that he had written in syllabic rhythm and quatrains playing saz. Minstrel Dertli Divani is one of the most important representative of the Minsterlisy custom in 21st century with his simple Turkish, sincer mode and typical manner

Key Words: Minstrel, The custom of strelsy, A minstrel of Urfa, Minstrel Dertli Divani

1. GİRİŞ

Âşık edebiyatı, kendisinin veya başkalarının şiirlerini saz eşliğinde çalıp söyleyen ya da halk hikâyeleri anlatan ve âşık adı verilen saz şairlerinin müşterek meydana getirdikleri bir edebiyattır [Oğuz, 2007: 138].

Âşık edebiyatını, sade bir dil kullanarak şiirlerini daha çok hece vezniyle yazan ve saz çalarak yurdu dolaşan âşıkların eserleri oluşturur. Âşık edebiyatı, tüm Türk dünyasında ozanlık geleneğinin bir devamı olarak gelişip olgunlaşmış toplumun hissiyatını yansıtan önemli bir halk edebiyatı kolu olmuştur. Geniş halk tabakalarının dil ve duygu inceliğine, heyecanlarına cevap veren bu edebiyatın şairlerine genel olarak; “halk şairi”, “saz şairi” veya “âşık” denilmektedir [Karahan, 1991: 550].

Türk dünyasının kültür varlığının önde gelen unsurlarından biri âşıklık geleneğidir. Bu gelenek Türk cumhuriyetleri ve topluluklarında ortak bir mirastır [Artun, 1996].

Bu ortak mirası en iyi bir biçimde anlamak ve yorumlayabilmek için bu gelenekle ilgili araştırmalar yapılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda âşıklık geleneği dâhilinde sözlü kültür unsurları kayda geçirilmelidir.

Urfa- Harran’ bağlı Kısas Köyünde yetişen âşıklık geleneğinin temsilcileri, buldukları bölgede Türkçenin güçlü ve edebi bir özellik gösterecek biçimde kalmasında etkin rol almışlardır. Farklı dilleri konuşan bir çevre içerisinde yer almasına rağmen Türkçeyi incelikleriyle kullanmayı başarabilme gücünü göstermiş olan Kısas, âşıklık geleneğinin temsilcileri bakımından da başarılı örneklerle doludur.

Bu başarıda Alevi-Bektaşî şairlerinin şiiri, inançlarının bir parçası olarak görmelerinin de etkisi büyüktür. Bu düşünüş biçimi inancın yanında, Türkçenin arı bir biçimde kullanılabilmesini de beraberinde getirmiştir.

XXI yy. da âşıklık geleneğinin önemli temsilcilerinden biri de Âşık Dertli Divani’dir. Bir Alevi-Bektaşî şairi olan Âşık Dertli Divani, üzerinde ciddi çalışma yapılmamış âşıklarımızdan birisidir.

Bu çalışmada Alevi-Bektaşî geleneği içerisinde yetişmiş olan Âşık Dertli Divani’nin hayatı, edebi şahsiyeti ve eserleri ile ilgili bilgiler ortaya konulmuştur.

2. ÂŞIK DERTLİ DİVANİ 'NİN HAYATI, EDEBİ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

2.1. ÂŞIK DERTLİ DİVANİ'NİN HAYATI ETRAFINDA

Âşık Dertli Divanı'nın asıl adı Veli Aykut olup 15.01.1962 yılında dünyaya gelmiştir. Dertli Divanı Urfa'ya 12 km uzaklıktaki Kısas köyünde doğmuştur. Onun doğduğu, çocukluk ve gençlik yıllarını geçirdiği bu köy, Harran ovasında, etrafı üzüm bağları ve fıstık ağaçları ile çevrili yemyeşil bir Alevi-Bektaşî, Türkmen köyüdür. Âşık Dertli Divanı Kısas'tan şiirlerinde bahsetmiştir:

İl Urfa Kısas Köyü'nden
Yaşar gider deli gönül
Yüce karlı dağ belinden
Aşar gider deli gönül

Âşık Dertli Divanı, Harran'a olan sevgisini bir dördlüğünde şöyle dile getirir:

O hüznü dertli başına kurban
Kuru soğan yavan aşına kurban
Senin toprağına taşına kurban
Hey canım güzelim Harran Ovası

Şu anda belde olan Kısas yaklaşık 4500-5000 civarında nüfusa sahip, okuma yazma oranı oldukça yüksek bir köydür. Kısas'ın nüfusunun büyük çoğunluğu en az lise öğrenimini tamamlamış durumdadır. Beldede kız ve erkek çocukların tamamı okula gönderilmektedir.

Babasının adı Hamdullah Aykut'tur. Kendisi gibi babası da âşıktır. Âşık Büryani mahlasını kullanır. Âşık Dertli Divanı'nın babası 1965-1974 yılları arasında köyün muhtarlığını yapmıştır. Daha sonra Hacı Bektaş dergâhından icazetli mürşit vekili olarak gelen dedelerin akabinde 1978 yılında Malatya civarında Hacım Sultan evlatlarından Ali Onbaşı'nın(Ali Ülger) ölümünden sonra o yörenin görgü cemlerini yapmak üzere babası mürşit vekili olarak görevlendirilmiştir. 1990 yılına kadar bu görevi sürdürmüştür.7 Kasım 1990'da vefat etmiştir.

Babası cumhuriyetin ilk dönemleri olmasına rağmen ilkokulu bitirmiştir. Ayrıca Arapçayı da Türkçe kadar güzel bir şekilde okuyup yazabilmektedir. Aşığın annesinin okuryazarlığı yoktur. Fakat çeşitli sohbetler vasıtasıyla kendisini yetiştirmiştir. İki kız beşi erkek olmak üzere yedi kardeşi vardır. İlk ve ortaokul eğitimini Kısas'ta, lise eğitimini ise Şanlıurfa Ticaret Lisesi'nde tamamlar. 3 Mart 1982'de Ankara Mamak Muharebe Okulu Çavuş Talimğâh Taburu 2.Operasyon Bölüğü'ne askere alınan âşık, daha sonra İstanbul Hashal'daki 6.Piyade Muharebe Bölüğüne gönderilir. Askerlik dönüşünde babasıyla birlikte köylerde 'cem'lere katılır. Babasının ölümünden sonra ise dedelik görevini Âşık Dertli Divanı sürdürmüştür.

Ailedeki bütün bireyler saz çalıp söylemektedirler. Fakat içlerinde, kaset çalışmaları olan, şiir yazan sadece Âşık Dertli Divanı'dır. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi İşletme Bölümü mezunudur. Dertli Divanı yaşamını Ankara'da sürdürmektedir

Âşık Dertli Divani hemen hemen tüm Avrupa ülkelerinde konserler vermiştir. Bunun dışında Alevi-Bektaşî geleneğini sürdüren serçeşmenin merkezinde yetişen biri olarak cemler yürütmek için de programlara da katılmaktadır.

2.2. DERTLİ DİVANİN’NİN ÂŞIKLIĞI ETRAFINDA

SAZ –SÖZ-RÜYA-MAHLAS-BADE-ŞİİR

İlk saz çalmaya 12 yaşlarında babasının curasında başladığını belirtmektedir. Onun saz çalmaya başlamasında içinde yetiştiği Alevi-Bektaşî geleneğinin büyük etkileri görülmektedir. Bu etkiyi Dertli Divani şu sözleri daha da açık biçimde ortaya koymaktadır: “Cemlerde otururduk 12 hizmet bittiğinde dört gözle büyüklerimizin, bir de sizi dinleyelim, demesini beklerdik” [Erdem, 2006: 12-14].

Görüldüğü gibi Âşık Dertli Divani’nin içinde bulunduğu ortam âşıkların yakında takip edilebileceği bir ortamdır. Dertli Divani’nin âşık olma isteğinin böyle bir kültür ortamında temellendiğini söyleyebiliriz. Âşık Dertli Divani saz çalmaya başlamasını ve âşık olma yolundaki ilk adımlarını şöyle değerlendirir: Saz çalmayı, bir ders görerek eğitim görerek değil de, cem kültüründe pişerek yoğrulurken, büyüklerimizin ellerine parmaklarına bakarak öğrendik. Saz çalmaya başlarken Âşık Doksandaon babam Âşık Büryani gibi cemde aynı zamanda zakir olan büyüklerimizin nasıl okuduklarını göre göre biz de onlara kendimizi uyarlamaya çalışarak saz çalmaya başladık. Daha sonra birkaç satır mısra dörtlük karalamaya çalıştık. Daha sonra kendi şiirlerimizi yazmaya başladık. [Erdem, 2006: 15].

İlk deyişlerini 14-15 yaşlarında yazmıştır. Dertli Divani âşık olmaya olan isteğini şöyle anlatır: Gündüz hayalimde gece düşümde, diye bir söz vardır. Temmuz ayında yazın sıcaklığında susamış bir insanın suya olan isteği neyse benim de âşık olmaya, iyi saz çalmaya olan isteğim; suya olan hasret gibiydi. Çocukken Âşık Veysel’i, Nesimi Çimen’i, Davut Sulari’yi, Mahsuni Şerif’i, Âşık Daimi, Âşık Ali Metini gibi âşıkları Sofya radyosunda dinlediğim zaman, keşke bu âşıkların yarısı kadar, dörtte biri kadar saz çalmayı bilseydim de tek bir gözüm kör olsaydı, derdim. Gece uyuduğum zaman rüyamda saz çaldığımı görürdüm, sevinirdim. Sabahleyin kalkar bakardım ki çalamıyorum, üzülürdüm ağlardım [Erdem, 2006]. Görüldüğü gibi Dertli Divani’nin âşık olmaya olan isteği, ulaşılmak istenen bir hedef, bir tutku haline gelmiştir.

İsim yanında, ona eklenen sıfat ananesi, cemiyette hususiyetle belli bir fonksiyonu olan şahsiyetlerde “lakab” veya “mahlas” adı altında İslamiyeti kabulden sonra da renk değiştirerek bu güne kadar devam etmiştir [Elçin 1997: 43].

Dertli Divani mahlasını alırken çeşitli rüyalar görmüştür. Bunu şöyle aktarmaktadır: “Rüyamda bana Kanberi, Kudreti gibi tam hatırlayamadığım mahlaslar verildi. Büyüklerime gördüğüm bu rüyaları söyledim, bu iş rüya ile olmaz kendi kendini geliştireceksin, yetiştireceksin, dediler.

İlk ve orta devir halk edebiyatı devrinden gelen; alplarda, erenlerde (evliya) ferdiyetin damgasıyla karşımıza çıkan mahlas alma geleneği, şairlerin hayatında

1. Şeyh-Pir Tesiriyle
2. Üstadlar, İmamlar tarafından
3. Kendi kendine olmak üzere üç şekilde görülmektedir[Elçin 1997: 44].

Dertli Divani'nin mahlas alması belli bir gelenek dâhilinde olmuştur. Âşık, mahlas alma geleneğini şöyle anlatmaktadır:

Bir âşığa mahlas; ya yöredeki büyük bir âşıktan veya gönül bağımızın olduğu Pir Hacı Bektaş Veli evlatlarından âşıklarla, ozanlarla ilgilenen en büyük efendi dede tarafından verilir. Bana mahlasımı iki büyük efendide verildi. 1978 yılının şubat ayında Emrullah Efendi *Dertli* mahlasını verdi. 7 mayıs 1978 yılında ise Bektaş Efendi *Divani* mahlasını vermiştir. Bundan sonraki tüm eserlerinde Dertli Divani mahlasını kullanmıştır.

Âşık Dertli Divani bir şiirinde mahlas almasındaki bu durumu şöyle anlatmıştır.

Hakk'ın âşıklara cevri ü cefası
 Âşık olan neyler dünya sefası
 Dinle canım cananımın sevdası
 DERTLİ'yi eyledi DİVANE gönül.

Âşık Dertli Divani bade içmemiştir. Bade içme konusundaki düşüncelerini şu şekilde açıklamaktadır:

Bade içmenin kişinin kendi iç dünyası ile ilgili olduğunu düşünmektedir. Hz. Muhammet, peygamberlik bende hatmolundu demiştir. Cebrail de nasıl Tanrı ile peygamber arasında elçilik görevini yapıyor ise kâmil insanların gerçek âşıkların, sadıkların rüyaları da bir vahiy, hakkın bir habercisi niteliğindedir. Badenin bir maddi âlemi, bir de manevi âlemi vardır. Maddi âlemi; kâinat, evren, gezegenler kısacası eşya oluşturur. Manevi âlemi ise görünmeyen bilinmeyen taraf oluşturur. Evreni sadece duyularımızın bize izin verebildiği ölçüde algılayabiliyoruz. Daha fazla duyumuz olsa dünyayı daha iyi algılayabiliriz. İşte kâmil insan dünyayı sadece beş duyu organıyla algılayan değil, çevresindeki ilahi yaratılışı her yönüyle algılamaya çalışandır. Gören insan ile görmeyen insan arasındaki fark ne ise kâmil insan ile cahil insan arasındaki fark da budur. Madde âlem ile manevi âlem arasındaki fark da buna benzemektedir. Şekip Şahadoğru der ki:

Şekip babam der ki evliya çoktur
 Eğer göremezsen elbette yoktur

O yüzden bade içmeye ben inanmıyorum demek yanlış olur. Çünkü gören kişiye âşikâr; görmeyen kişiye ise gizlidir, sırdır, karanlıktır. 'Görmüyorum yoktur' demek insanın kendisindeki eksikliği dile getirmesidir. Bununla birlikte badeyi mucizevî bir şekilde ortaya atmak da doğru olmaz. [Erdem, 2006: 13] .

Dertli Divani rüyada bade içmediği fakat gerçek mürşitlerin elinden dolu içtiğini belirtmektedir.

2.3. DERTLİ DİVANİN'NİN ETKİSİNDE KALDIĞI ÂŞIKLAR

XIII. asırda Yunus Emre ve XIV-XV. asırlarda Kaygusuz Abdal, XVI. asırda Pir Sultan Abdal, Türk şiirinin en büyük şahsiyetleridir. Hem şair hem mutasavvıf olan bu şairlerin mükemmel şiirleri zamanımıza kadar orijinalitelerini kaybetmeden gelmişlerdir [Güzel, 2002: 17]. Âşık Dertli Divanı'nın etkisinde kaldığı âşıklar içinde Pir Sultan Abdal, Kaygusuz Abdal, Yunus Emre'nin büyük etkisi vardır. Âşık Dertli Divani, Yunus Emre ve Pir Sultan Abdal'dan etkilenmesini şu sebeplere bağlar. "Beni etkileyen iki insan Yunus Emre ve Pir Sultan Abdal'dır. Pir Sultan Abdal'ın tek başına da kalsa, yiğitçe mertçe doğru bildiklerinden taviz vermeden zorluklara göğüs germesi, ezilen halkın yanında olması, adeta iliklerime kadar işlemiştir. İkincisi Yunus Emre'dir. Yunus'un canlı ve cansız varlıklara karşı duymuş olduğu sevgi, ırk din dil gözetmeksizin yaklaşımı beni derinden etkilemiştir. [Erdem,2006: 17]. Dertli Divani, Yunus'a olan sevgisini çeşitli şiirlerinde işlemiştir:

Kavgaya nefrete karşı
Yunus sevgi barış diyor
Hem güzel Mevla'ya karış
Olmaz böyle varış diyor

Daha önce de belirttiğimiz gibi Âşık Dertli Divani; yüzyılımızın ozanlarından Âşık Veysel'i, Âşık Nesimi Çimen'i, Âşık Davut Sulari'yi, Âşık Mahzuni Şerif'i, Âşık Daimi, Âşık Ali Metini'yi kendisine örnek almış ve onların yolunda ilerlemeye çalışmıştır.

3. ÂŞIK DERTLİ DİVANİNİN ŞİİRLERİNDE KAFİYE, REDİF VE KAVUŞTAK

3.1. YARIM KAFİYE

Mısra sonlarındaki tek ses benzeşmesine yarım kafiye denilmektedir. Âşığımızın şiirlerinde bu tür kafiyenin örneklerine sıkça rastlanmaktadır:

Bizimle çağlayıp aktı
Dönüp gönül evim yıktı
Her taraktan bezi çıktı
Ona da yazıklar olsun

3.2. TAM KAFİYE

Mısra sonlarındaki iki ses benzerliğine denilmektedir. Âşık Dertli Divanı'nın şiirlerinde tam kafiye örneklerine rastlanmaktadır:

Tamu Uçmak iki cihan
İncil, Tevrat, Zebur, Kur'an
Bunlar hep sendedir inan
Daha ne istersin Mevla'dan

3.3. ZENGİN KAFİYE

En az üç ve daha fazla ses benzerliğine dayanan kafiye çeşidi olup aşığımızın şiiirlerinin büyük bir bölümünde rastlanmaktadır:

Sözün söyle haktan **yana**
İstersen dokunsun **bana**
Her türlü nimeti **sana**
Bahşetmiş ulu yaradan

3.4. TUNÇ KAFİYE

Bir mısranın sonundaki kelime, diğer mısraların sonundaki kelimelerin içerisinde geçerse buna tunç kafiye denir.

Tan etme kâmili olursun **gümrah**
Sapma gayrı yola budur ulu **rah**

3.5. REDİF

Mısra sonlarında kafiye sonra gelen yazılışları ve anlamları aynı olan ses, kelime ve kelime gruplarına redif adı verilir.

Gerçek er meydanda özünü **haşlar**
Yüz bin gaip eri gönlümde **kışlar**
Düşman sever amma dost bizi **taşlar**
Bilmezler ki Hakk'ın deste **gülüyüz**

3.6. KAVUŞTAK (NAKARAT)

Birinci dörtlüğün ikinci mısrasının ilk ve daha sonraki dörtlüklerde tekrardır.

Güzel Hakkın bin bir ismi bu anla
Birisi Muhammet biri Ali'dir
Küntü kenzullah'da var olan imla
Birisi Muhammet biri Ali'dir

4. AŞIK DERTLİ DİVANI'NİN ŞİİRLERİNİN YAPISI

4.1. KELİME YAPISI

Âşık Dertli Divanı'nın çocukluğu köy; gençliği ve orta yaşı ise şehir muhitinde geçen bir şairimizdir. Yetiştği coğrafyanın âşığın dili üzerinde büyük bir etki sahibi olduğunu unutmamak gerekir. Kısa farklı etnik gruplar arasında kalmış bir yerleşim yeridir. Kısa'nın Kürt ve Arap yerleşimlerinin arasında Türkçeyi kullanması, üzerinde dikkatle durulması gereken bir noktadır. Kısa'nın Urfa merkezine yakın olması, konuşma dilinde kimi benzerliklerin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Âşık, kendine özgü bir dil dünyası olan söyleyicidir. Bu söylemede dil, anlatımı etkili kılan niteliklidir. Bunlardan bir kaçını şöylece sıralayabiliriz:

1. Yerel kelimeler
2. Yerel deyimler
3. Yeni yaratımlara yöneliş
4. İnkilemeler
5. Pekiştirmeler
6. İmgesel kelime öbekleri
7. Atasözleri ve deyimler [Artun, 2005:151-153].

Urfa'daki konuşma dilinde kullanılan kimi çekim eklerinin (belirtme eki, şimdiki zaman eki, yönelme eki, tamlama eki) söylenişindeki farklılık Kısas'taki Türkçede de göze çarpmaktadır. “Bana” yerine “biye”; “geliyor” yerine “geliy”; “evinize” yerine “eviyze” denmesi bunun örneklerinden birkaçı olarak sıralanabilir [Sağ, 2004: 5]. Buna karşın Kısas'ın kendisine has deyimlerinin olması bir Kısas ağzından söz edilmesini gerekli kılmaktadır.

İlk bilgilerini aldığı Âşık Büryani'nin Arapça, Farsçayı hâkim düzeyde biliyor olması, Âşık Dertli Divanı'nın şiirlerinin dil yapısını da belirlemiştir. Şiirlerinde 8'li 11'li hece ölçüsünü sıkça kullanmıştır. Şiirlerine baktığımızda ayetlerin ve hadislerin de kullanıldığını görürüz.

Sırât-ı müstakim² bu menzil kardaş
Varmayıp geri cayanda oldu
Hakikat yoluna olmuşken sırdaş
Nefsaniyetine uyan da oldu

Âşık Dertli Divanı'nın eserleri dil açısından incelendiğinde farklı görünümlemlerle karşılaşılır. Konuşma dili denilecek kadar yalın bir dilin kullanıldığı şiirlerin yanı sıra, tasavvufi terimlerin ve Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin yoğun olarak bulunduğu şiirlere de rastlanır. Aşağıya aldığımız iki farklı dördlük Âşık Dertli Divanı'nın şiir dili noktasındaki farklı yaklaşımlarını örneklemesi bakımından dikkate değerdir:

Bir kerece gelmiş oldum cihana
Bu aşkın elinden ben yana yana
Bir Dertli Divanı diyerek bana
Kendine bağladı güzel yâr beni...

Azmi sebat ilmi kâna
Lal-i gevher vel dürdânâ
Girinceğiz bu meydana
Ahti ikrar yekta gerek

2 Sırât-ı müstakim, Peygamber yolu olarak tarif edilmiştir (Yasin, 36/4; el-Har 22/54; eş-Şurâ 42/52; ez-Zuhruf 43/43). Ayrıca (el-En'âm, 6/126, 135; Hud, 11/56); sırat-ı müstakim, Allah yolu bazan hidayet (el-En'âm, 6/87; Yunus 10/25; es-Saffât 37/118; en-Nisâ, 4/68, 175; el-Feth 48/2, 20), bazan ibadet (Meryem, 19/36; Yasin 36/61; ez-Zuhruf, 43/64; en-Nahl 16/76) ve bazan da adâlet anlamında kullanılmıştır.

Âşık Dertli Divanı'nın şiirlerinin, Pir Sultan Abdal'ın şiirlerine söyleyiş yönünden benzerlikler gösterdiğini görmekteyiz:

Şükreyle İlah'a göndermiş hâna
Özün çek içeri kaçma yabana
Düşmanın kurşunu kâr etmez bana
Deldi çiğgerimi dostun sözleri. (Âşık Dertli Divanı)

Şu kanlı zalimin ettiği işe
Garip bülbül gibi zar eyler beni
Yağmur olmuş yağar başıma taşlar
İlle dostun bir fiskeşi yaralar beni (Pir Sultan Abdal)

Bu unsurlar dikkate alındığında âşığın şiir dilini algılamak daha da kolaylaşacaktır. Âşığın dilinde Arapça ve Farsça kelimelere rastlamaktayız. Ayrıca âşığın zengin bir tasavvufi kültür içinde yetişmesi çeşitli hadisleri ve ayetleri şiirlerinde işlemesini de beraberinde getirmiştir.

Halk ve Divan Edebiyatları, kendilerine özgü özellikleri olan iki ayrı edebiyat geleneğimize aittir. Bununla birlikte, zaman içinde etkileşme sonucunda bazı ortak özellikler ortaya çıkmıştır. Bu ortak özelliklerden birisi de halk şairlerinin divan geleneği dahilinde şiir yazma eğilimleridir [Kurnaz, 1990:45-49].

Âşık Dertli Divanı'nın Arapça ve Farsça kelimeleri kullanacak derecede kelime bilgisi olduğunu görebilmekteyiz.

Güftumu guşune mengüş eyleyegör ey ihvan
Ağyara meyil edenin arzusu yar olamaz
Cemalından cemal vermiş sana Hazreti Süphan
Na Hak'taysa gözün çün gördüğün didar olamaz

Âşık tarzının ilk oluşmaya başladığı XVI. yüzyıl sonlarından beri gerek dış unsurlar, yani vezin ve şekil bakımından gerekse iç unsurlar bakımından klasik şiir tesirini daima kuvvetle göstermiştir [Köprülü, 2004: 44]. Âşık Dertli Divanı'nın şiirlerinde de bu tesiri görmek mümkündür.

Lâl-ı gevher dürr-ü mercan satarız
09l sebepten anlayan yok bizleri
Öyle bir dilbere bağlanmışım ki
Mah-i tab cemali ahu gözleri.

4.2. MAHALLİ SÖYLEYİŞLER

Âşığın dil dünyası, içinde bulunduğu kültür ortamında şekillenir. Aynı zamanda âşık içinde bulunduğu kültür ortamının bir yansıtıcısıdır. Âşık Dertli Divanı'nın şiirlerinde mahalli söy-

leyişlere rastlanmaktadır. Âşığın dil dünyasını göstermesi bakımından yöreye özgü bilmeceler, maniler, dualar ve beddualar önem arz etmektedir.

Bilmeceler

Kat katıdır, kat katı budur Allah'ın hikmeti, yapıcılar yapamaz, dökmeçiler dökemez. (Soğan)
Köpük kusan taş gördüm, gider gelmez kuş gördüm. (Ocak Taşı, Süt, Sabun, Duman)
Küçük mezer dünyi gezer. (Postal, Ayakkabı) (Havuç) [İvgin, 2004].

Deyimler

“Ağbatı cümlesine” (Darısı herkesin başına), “Alatam altında” (Çok korktum), “Alatamı aldı” (Fırsatımı kesti), “Bahtlı başına” (Ne mutlu ona), “Cindirilenmek” (Sinirlenmek), “Deh düşmemek” (Farkında olmam)Maniler

“Kapı kibleye bakıy
Yüreğime mıhlar çakıy
Çok mu eviyeze geldim
Anay başıma kakıy”

“Hayran oldum ben siye
Yazığı gelsin biye
Karşıkı dağlar gibi
Güvenmiştim ben siye” [Sağ, 2004: 5].

Dualar ve Beddualar

Allah biriziye bing ede.
Allah işiyi gücüyü rast getire.
Allah mırazıyı vere.
Ölmiyesen, elaleme örnek olasan.
Sağ gide, ölü gelesen. [İvgin, 2004].

Âşık Dertli Divani'nin şiirlerinde yer alan mahalli söyleyişler aşağıdaki şiirlerinde örneklenmiştir.

Kimi kör kötürüm kimi beyhuda
İçimdeki sırrı diyemem ya da
Esaletsiz şu üç günlük dünyada
Eski dostlar şimdi bana el gibi.

Kâmilin sohbeti dünyayı değer
Dünyaya aldanan gafilin iş meğer
Hakikata ermek istersen eğer
Yık nefis kalesini âmar eyleme.

Azmi sebat ilm-i kâna
Lal-i gevher vel dürdânâ
Girinceğiz bu meydana
Ahti ikrar yekta gerek.

Her can bu pınara damlayamadı
Ben gamkeşim diyen gamlayamadı
Nice ihvaneler anlayamadı
Görenin olgunu körün keliyiz.
Senin bu dünya dediğin
İmtihan dünyası kardaş
Mecnun'u derbeder eden
Leyla'nın sevdası kardaş.

Teslim-i Rıza'dan doğup çün gelmişem bu bab'a
Yummamışam desem yalan gözüm gaflet-i hab'a
Bir taraftan bir tarafa esince bad-ı saba
Terse harman savuranın kazancı kar olamaz.

5. AŞIK DERTLİ DİVANI HAKKINDA YAPILAN YAYINLAR

Âşık Dertli Divanı'nın şiirleri gazete, dergi ve kitaplarda yayınlanmıştır, hakkında çalışmalar da yapılmıştır. Âşık hakkındaki çalışmalar aşağıdaki kitap ve dergilerde yer bulmuştur:

5.1. AKADEMİK ÇALIŞMALAR

Atılğan Halil, Kısaslı Âşıklar .Özdal Basım Yayın, Urfa 1992

Atılğan Halil, Acet Mehmet, Haranda bir Türkmen Köyü: Kısas. KB Yayınları, Ank., 2001

Duygulu Melih, Alevi-Bektaşî Müziğinde Deyişler, İst.,1997

Kervan dergisi, Ocak 1993

Kervan dergisi, Sayı 29, Ağustos 1993

Kervan dergisi

Radikal İki, 26 kasım 2002 "Cümlemiz Bir Nesneden"

Evrensel ,16 eylül 2000

Sağ (Aydınlar) Pınar, Kısas Folkloru İçinde Dertli Divanı'nın Sanatçı Kişiliği ve Eserleri, İstanbul , 2004 (Yayımlanmamış Lisans Tezi, Danışman: Y. Doç. Dr. Gökten AY)

ERDEM, Cem.(2006) Âşık Dertli Divanı'nın Hayatı, Sanatı ve Edebi Kişiliği, Ankara, (Yayımlanmamış Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Ali Yakıcı)

5.2. KASETLER

Âşık Dertli Divanı bugüne kadar dört kaset çıkarmıştır. Bunlar:

Divane Gönül, 1989

Diktiğimiz Fidanlar, 1992

Duaz-ı İmam, 1995

Serçeşme , 2000

6. ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

Duaz-ı İmam

Eğer bizden sual sormak istersen
Muhammed-Ali'ye bağlı özümüz.
Hidayet nurunu görmek istersen
Hasan Mücteba'ya bağlı özümüz

Neler etti Şimir Mervan-ı lain
Ehli beyt'e zulüm eyledi hain
Kerbela'da şehit oldu Hüseyin
İmam-ı Zeynel'e bağla özümüz

Ol Yezit değil mi müşrik-i münkir
Biz daim eyleriz Mevla'ya zikir
Çok cefalar çekti Muhammet Bakır
Cafer-i Sadık'a bağlı özümüz

Münafıktır Ehli Beyt'e zulmeden
Set hezaren lanet okuruz dilden
İnanıp sevmişiz can-ı gönülünden
Musa-yı Kazım'a bağlı özümüz

Dayanmaz dü âlem bu tür cefaya
Şikâyet eyledik bar-i Hûda'ya
İmamlık intikal etti Rıza'ya
Şah Taki Naki'ye bağlı özümüz

Hasan'ül Askeri Hakka yar oldu
İmamlık Muhammed Mehdi'de kaldı
Sonra Hacı Bektaş Pir Veli geldi
Pir Balım Sultan'a bağlı özümüz

Kalender Çelebi, Şah Kızıl Deli
Sıtk ile severiz demişiz belğ
Cihanın Ahiri hem de evveli
Evladı Hünkâr'a bağlı özümüz

Der Dertli Divanı sözün tamamı
Kalmadı, gönlümün zerrece gamı
Bu devri zamanın kutbü imamı
Seyyit Feyzullah'a bağlı özümüz

OLAMAZ

Güftumu güşüne mengüş eyleyegör ey ihvan
Ağ yare meyil edenin arzusu yar olamaz
Cemalinden cemal vermiş sana Hazreti Süphan
Na Hak'taysa gözün çün gördüğün didar olamaz

Fazlullah'tan dersin alan özünü تنها kıldı
Âşık-ı Sadık olanlar tevhid-i Hakk'a daldı
Bir dilbere meyleyledim aklımı baştan aldı
Sert esen bin bir bad ile Mansur-u dar olamaz

Teslim-i Rıza'dan doğup çün gelmişem bu baba
Yummamışam desem yalan gözüm gaflet-i haba
Bir taraftan bir tarafa esince bad-ı saba
Terse harman savuranın kazancı kar olamaz

Nar-ü bad-ü ab-ı Hakten Âdem'de tek mil vücut
Gel beri Dertli Divani Âdem'e eyle sücut
Cihanda her ne var ise bil ki Âdem'de mevcut
Âdem'de mevcut olmayan cihanda var olamaz

İLAHİ

Gece gündüz durmaksızın
Yoluna revamız senin.
Her yerde hazır nazırsın
Sensin mabudu cümlelerin

Muhammed-Ali Nurundur
Bektaş-ı Veli Sırrındır
Bu senin gizli varındır
Gördük didarı cemalin

Ezel ebed sensin Gaffar
Ben bir mücrim-i günahkar
Medet mürvet senden ey yar
Bağışla suçumu benim

Dertli Divani'ye himmet
N'ola dilber kıl hidayet
Bakidir nuru vilayet
Şahidi Kur'an-ül mubin

BİRİSİ MUHAMMET BİRİSİ ALİ'DİR

Güzel Hakkın bin bir ismi bu anla
Birisi Muhammet biri Ali'dir,
Küntü kenzullah'da var olan imla
Birisi Muhammet biri Ali'dir

Çün lahma ke lahmi buyurdu Ahmet
Neslim bakidir ta ruzu kıyamet
Sahibi mürüvvet şefiî ümmet
Birisi Muhammet biri Ali'dir

Dertli Divani'nin hem penahgahı
Hemi secdegahı. hem kiblegahı.
Dü cihan mülkünün hem padişahı
Birisi Muhammet biri Ali'dir

7. SONUÇ

Urfa'da doğup büyüyen asıl adı Veli Aykut olan Dertli Divani, Bektaşî tarikâtı içerisinde küçük yaşlarda âşıklık geleneğine ilgi duymuş günümüz âşıklarından biridir.

Âşık Dertli Divani, sazı ve sözüyle âşıklık geleneğinin adap ve erkânına sahip bir âşıktır.

Âşıklığa başlamasında; babasının âşıklık geleneğinin bir temsilcisi olması yanında Alevî-Bektaşî deyişlerini dinlemesinin ve cemlere katılmasının da etkisi olmuştur. Bunun yanın-

da Yunus Emre, Pir Sultan Abdal ve Kaygusuz Abdal gibi geleneğin temsilcilerinin şiirlerini okuması, Âşık Veysel, Nesimi Çimen'i, Davut Sulari'yi, Âşık Mahzunî Şerif gibi çağdaş âşıklardan etkilenmesi ve Kısas gibi âşıklık geleneğinin yaşadığı bir çevrede bulunmuş olması bu gelenek içerisinde yer almasında önemli rol oynamıştır.

Âşığın mahlasını alması bir gelenek dâhilinde olmuştur. Âşığa, 'Dertli Divanı' mahlâsı bağlı olduğu Pir Hacı Bektaş-ı Veli dergahı evlatlarından âşıklarla, ozanlarla ilgilenen en büyük efendi dedeler tarafından verilir. Âşığa; Emrullah Efendi tarafından "Dertli", Bektaş Efendi tarafından "Divanı" verilmiştir. Bundan sonraki tüm eserlerinde "Dertli Divanı" mahlasını kullanmıştır.

Saz çalabilen âşık, şiirlerini genellikle önce yazıp sonra saz eşliğinde okumakta, bunun yanında irticalen de şiir söyleyebilmektedir.

Âşık Dertli Divanı, şiirlerinin halka ulaştırılmasında sözlü ortamın yanı sıra yazılı ve elektronik kültür ortamlarından da yararlanmış; halka açık birçok konser vermiş, birkaç kaset çıkartmıştır.

Âşık, şiirlerini genellikle koşma tarzında yazmış ve daha çok 8'li ve 11'li hece ölçüsünü kullanmıştır. Divan edebiyatından etkilenerek yazdığı şiirlerinde ise 16'lı şekilleri kullanmıştır

Doğal ve akıcı bir üslûba sahip olan âşık, duygu ve düşüncelerini, hayallerini anlatırken şiirlerinde âşıklık geleneğinin kelime kadrosunun yanında yerel söyleyişleri tasavvufi unsurları (ayetler, hadisler vb.) da kullanmış, kendine has üslûbuyla geleneksel anlatım şekillerinden ve anlatım kalıplarından yararlanmıştır.

KAYNAKLAR

- ARTUN, Erman, (1996) Günümüzde Adana Âşıklık Geleneği (1966-1996) ve Âşık Feymanî, Adana, Adana Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- ARTUN, Erman (2001) Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı, Ankara, Akçağ Yayınları
- ARTUN, Erman, (2005) Âşıklık geleneği ve Âşık Edebiyatı, İstanbul
- CUMHUR, Müjgan, (1968) Başakların Sesi, Ankara, s.351 Poyraz Reklam Yay
- ÇOBANOĞLU, Özkul. (2000). Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü, Ankara, Akçağ Yayınları.
- DİZDAROĞLU, Hikmet. (1994). Halk Şiirinde Türler, Halk Ozanlarının Sesi, S:4, Ankara, Hakad Yay.
- ERDEM, Cem.(2006) Âşık Dertli Divanı'nın Hayatı, Sanatı ve Edebi Kişiliği, Ankara, (Yayımlanmamış Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Ali Yakıcı)
- ELÇİN, Şükrü. (1997) Halk Edebiyatı Araştırmaları I, Ankara, Akçağ Yay.

- GÜNAY, Umay. (1989) Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi, Ankara, Akçağ Yay.
- GÜNAY, Umay; (1996). Âşık Tarzı Edebiyat Hakkında Düşünceler, Mehmet Kaplan İçin, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları
- GÜZEL, Abdurrahman. (2002) Hacı Bektaş-ı Veli ve Makalat, Ankara, Akçağ,
- İVGİN, Hayrettin; (2004). Kısas Köyünde Bazı Halk Kültürü Değerleri, <http://turkoloji.cu.edu.tr/HALK%20EDEBIYATI/19.php> 20.04.2010
- KARAHAN, Abdülkadir, (1991). “Âşık Edebiyatı”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.3, İstanbul.
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir. (1968) Tekke Şiiri Antolojisi,. Ankara, s.361 Edebiyat Yay.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuat; 1989, Edebiyat Araştırmaları I, Ankara. Akçağ yay.
- KURNAZ, Cemal; (2003) Türküden Gazele, Ankara, Bizim Büro Yayınları.
- KURNAZ, Cemal; (1990) Halk ve Divan Şiirinin Müşterekleri Üzerine Denemeler, Ankara, s.45-49
- KÖPRÜLÜ, Fuad. (2004) Saz Şairleri I-IV, Ankara, Akçağ Yayınları
- OĞUZ, M. Öcal. (2007). “Âşık Şiiri (XVI-XX. Yüzyıl) Ozan-Baksı’dan Âşık’a Dönüşüm”. Türk Edebiyatı Tarihi, C 2.. İstanbul, KTB Yay
- SAĞ (Aydınlar) Pınar, (2004) Kısas Folkloru İçinde Dertli Divanı’nin Sanatçı Kişiliği ve Eserleri, (Yayımlanmamış Lisans Tezi, İstanbul, Danışman: Y. Doç. Dr. Gökten AY)
- SAKAOĞLU, Saim. (1989). “Türk Saz Şiiri”. Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri). C. LVII. Sayı: 445-450/ Ocak- Haziran. TDK Yay. Ankara.
- YARDIMCI, Mehmet; (2008) Edebiyat Tarihi Çerçevesinde Âşık Edebiyatı Araştırmaları, Ank., s.289-304 ak) (Sağ, 2004: 6)

Seyredelim Horasan'ın ilini
Gördüm iki turna güzel turnalar
Tavaf ettim imamların yerini
Gördüm iki turna güzel turnalar

Muhammed bizimdir Ali bizimdir
Erkânı bizimir yolu bizimdir
Değmesin yâd avcı teli bizimdir
Gördüm iki turna güzel turnalar

Muhammed Ali'den parıldar damlar
Elinde oğar ol şems ilekamer
Yaylağı Yıldız'dır gözleri Kemer
Gördüm iki turna güzel turnalar

Şu geen avcıdan hazerim deyü
Ezel ki ikrarı bozarım deyü
Çığrırsır Tebriz'de öterim deyü
Gördüm iki turna güzel turnalar

Pir Sultan Abdal'ım kendi halinde
Kalınadılar evliyanın yolunda
Kalkıştıda gitti Ali gölünde
Gördüm iki turna güzel turnalar

PİR SULTAN ABDAL

